

NEHDATÜ'L-ULEMÂ

eğitici faaliyetlerde bulunmak gibi hedefler yer almaktaydı.

1930'lu yıllar boyunca Nehdatü'l-ulemâ hızlı bir şekilde gelişti ve II. Dünya Savaşı öncesinde Endonezya'daki iki büyük dinî teşkilât ve hareketten biri oldu. Aynı yıllarda ekonomik konularla da ilgilenmeye başladı. Her şubede, teşkilâta bağlı olan arazilerin idaresi ve ürünlerinin satılmasıyla ilgilenen vakıf komiteleriyle Şirketü'l-muâveve adı altında çeşitli kooperatifler kuruldu. Teşkilâtın tabanı, esas itibarıyla geleneksel dinî eğitim kurumları olan "pesantren"lere dayanmaktaydı. Teşkilât bu kurumlar vasıtasıyla kısa sürede yayılmaya başladı ve önce Cava'nın Gresik, Combang, Kediri, Pasuruan, Kudus, Semarang, Pekalongan gibi şehirlerinde, ardından Kalimantan'ın Bancarmasin bölgesindeki Martapura'da şubeler açtı. 1936'da Kalimantan'daki mahallî Hidâyetü'l-İslâmiyye adlı teşkilât da ona katıldı. 1942'de Cava ve Kalimantan'da toplam şube sayısı 120'ye ulaştı.

Muhafazakâr ulemâ ile yenilikçi müslüman çevreler arasındaki keskin ayrılıklar, 1930'lu yılların ikinci yarısında yerini daha hoşgörülü bir ortama bıraktı. Hâşim Eş'arî, 1937'de bütün dinî teşkilâtların bir federasyonu şeklinde kurulan Endonezya Yüksek İslâm Konseyi içinde Nehdatü'l-ulemâ temsilcisi olarak yer aldı ve kuruluşun başkanlığına getirildi. Teşkilât, sömürge dönemi boyunca siyasetten uzak durmaya özen göstermesi ve faaliyetlerini esas itibarıyla dinî ve sosyoekonomik alanlarda yoğunlaştırması yanında millî konulara karşı duyarlı oldu ve hükümetin dinle ilgili bazı düzenlemelerine karşı tepki gösterdi. Özel dinî eğitim faaliyetlerini kısıtladığı gerekçesiyle 1925 tarihli Guru Kanunu'na ve 1935 yılında, mirasla ilgili davaların dinî mahkemelerin yetkisinden alınarak sivil mahkemelere devredilmesine şiddetle karşı çıktı. 1942-1945 yılları arasındaki Japon işgali döneminde diğer dinî teşkilâtlarla birlikte hükümetle olan ilişkilerinde önemli değişiklikler yaşadı. Japon askerî yönetimi, dinî cemiyetleri ve muhafazakâr ulemâyı savaşta geniş halk kitlelerinin Batılı devletler aleyhine harekete geçirilmesinde aracı olarak gördüğünden, bütün İslâm-çı teşkilâtları Endonezya Müslümanları Şûra Meclisi (MASYUMI) adlı bir federasyonun çatısı altında toplayarak başkanlığına da Hâşim Eş'arî'yi tayin etti. Mütteliklere karşı cihad ilân edildi ve Japon subaylarının eğitiminden geçen Hizbullah adlı bir milis kuvveti oluşturuldu. Ayrıca Hollanda sö-

mürge dönemindeki Yerli İşleri Bürosu, Din İşleri Dairesi'ne çevrilerek başına da yine Hâşim Eş'arî getirildi.

Japon işgalinin sonuna doğru 1945'te Nehdatü'l-ulemâ temsilcileri, bağımsızlık mücadelesi veren diğer liderlerle birlikte anayasa hazırlık çalışmalarına katıldılar. Ancak yeni kurulan Endonezya Cumhuriyeti'nin İslâm'a dayandırılması yönünde çaba harcamalarına rağmen sonunda devlet başkanı Sukarno'nun ortaya koyduğu "Beş Prensip"i benimsemek zorunda kaldılar. Nehdatü'l-ulemâ Ekim 1945'te, savaşın ardından ülkeyi tekrar sömürge yönetimi altına almaya çalışan Hollandalılar'a karşı yürütülen askerî mücadeleye katılmanın farz-ı ayın olduğunu belirten bir fetva yayımladı ve bu fetva ile bir ay sonra Surabaya'yı işgal eden mütteliklere karşı verilen ilk büyük mücadelede önemli rol oynadı. Kasım 1945'te Endonezya Müslümanları Şûra Meclisi, bütün dinî teşkilât ve İslâmî grupların yer aldığı bir siyasî partiye dönüştüğü zaman Nehdatü'l-ulemâ da bunun bir parçası haline geldi. Ancak 1952 yılında bu partiden ayrıldı ve 1955 seçimlerine ayrı olarak girdi. 1973'te diğer İslâm-çı partilerle birlikte hükümetin aldığı karar gereğince Birleşik Kalkınma Partisi'ne katıldı ve teşkilât üyeleri siyasî faaliyetlerini bu partiye bağlı olarak sürdürmeye başladı. 1984 yılında siyasî faaliyetlerden tamamen çekilme kararı alarak kuruluş yıllarındaki statüsüne dönen Nehdatü'l-ulemâ günümüzde siyasetten uzak, müslüman halkın ibadet, tebliğ, eğitim ve muamelâtıyla ilgili alanlarda faaliyet göstermeyi, geleneksel dinî hayatın muhafazasını ve toplumun menfaatlerini korumayı şiar edinmiş bir teşkilâttir. Ancak ülkedeki şehirleşme ve modernleşmeye paralel olarak zamanla birçok alanda önemli sosyal ve fikrî dönüşümler yaşamış ve yenilikçi çevrelerin eğitim ve tebliğ faaliyetlerinde ortaya koyduğu bazı görüş ve uygulamaları benimsemiştir. Bu arada yönetim kadroları da değişikliğe uğramış ve ilk zamanlar teşkilâtın yönetiminde geleneksel eğitimli ulemâ yer alırken sonraları aynı gelenekten gelen, fakat modern Batı eğitimi görmüş entelektüel kişiler etkili olmaya başlamıştır. Farklı kesimlere yönelik çok sayıda faaliyetin yürütülebilmesi için zamanla teşkilâta doğrudan bağlı veya özerk statüde birimler oluşturulmuştur. En eski ve önemli özerk birimler arasında erkek gençlik kolu Ansor, kadın kolu Muslimat ve kız gençlik kolu Fatayat yer almaktadır. Nehdatü'l-ulemâ'nın bugün ülke genelinde

de 279 şubesi bulunmakta ve 30 ile 40 milyon civarında taraftarının olduğu ileri sürülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Partai NU Dengan Aqidah dan Perkembangannya (ed. Mank Fadhalı), Semarang 1969; D. Noer, *The Modernist Muslim Movement in Indonesia, 1900-1942*, Singapore 1973, s. 222-225, 228-234, 300-302; B. J. Boland, *The Struggle of Islam in Modern Indonesia*, The Hague 1982, s. 49-54, 213-214; Choirul Anam, *Pertumbuhan dan Perkembangan Nahdatul Ulama*, Surakarta 1985; Abdurrahman Wahid, "The Nahdatul Ulama and Islam in Present Day Indonesia", *Islam and Society in Southeast Asia* (ed. Taufik Abdullah – Sharon Siddique), Singapore 1986, s.175-185; *Nahdatul Ulama: Traditional Islam and Modernity in Indonesia* (ed. G. Barton – G. Fealy), Clayton 1996; A. Feillard, "Traditional Islam and the Road to Legitimacy and Renewal", *Islam in an Era of Nation-States: Politics and Religious Renewal in Muslim Southeast Asia* (ed. R. W. Hefner – P. Horvatic), Honolulu 1999, s.129-158; A. A. Samson, "Islam in Indonesian Politics", *Asian Survey*, VIII/12, Berkeley 1968, s.1001-1017; S. Jones, "The Contraction and Expansion of the Umat and the Role of the Nahdatul Ulama in Indonesia", *Indonesia*, sy. 38, It-haca 1984, s. 1-20; Arief Mudatsir, "From Situbondo Towards a New NU: A First Note", *Prisma*, sy. 35, Jakarta 1985, s.161-177; Martin van Bruinessen, "The 28th Congress of the Nahdatul Ulama: Power Struggle and Social Concerns", *Archipel*, sy. 41, Bandung 1991, s.185-199; Fr. Raillon, "The New Order and Islam or the Imbroglio of Faith and Politics", *Indonesia*, sy. 57 (1994), s.197-217; M. Laffan, "The Fatwa Debated? Shura in one Indonesian Context", *Islamic Law and Society*, XII/1, Leiden 2005, s. 93-121; J. Th. Petrus Blumberger, "Nahdatuol Oelama", *Encyclopaedie van Nederlandsch Indië*, s-Gravenhage 1932, VI, 917; N. Mitsuo, "Nahdatul Ulama", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, III, 217-223; "Nahdatul Ulama", *Ensiklopedi Islam*, Jakarta 1999, III, 345-356.

İSMAIL HAKKI GÖKSOY

NEHHÂS

(النحاس)

Ebü Ca'fer Ahmed b. Muhammed
b. İsmâil el-Murâdî el-Misrî
(ö. 338/950)

Arap dili ve tefsir âlimi.

Mısır'da muhtemelen 270'li (883) yıllarda doğdu ve orada yetişti. Aslen Yemenli Murâd kabilesine mensup olduğu için Murâdî nisbesiyle de bilinir. Dâvudî onu İbnü'l-Murâdî diye zikreder. "Nehhâs" (bakırcı) lakabıyla anılması baba mesleği olan bakırcılık yapması sebebiyledir. Nehhâs, başta Bağdat olmak üzere Irak'ın bazı ilmi merkezlerine giderek meşhur hocala-

rın ders halkalarına katıldı. Mısır'a dönerken Filistin'in Remle şehrine uğradı ve bu bölgenin hocalarından ders alarak özellikle kiraat, tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı alanlarında kendini yetiştirdi. Müberred, Hasan b. Guleyb, Zeccâc, Ahfeş el-Asgar, Ebû'l-Kâsım el-Begavî, Niftaveyh, İbn Keysân, Tahâvî, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, İbn Şenebûz onun hocaları arasında yer alır. Öğrencilerinden Ebû Abdullah Muhammed b. Yahyâ b. Abdüsselâm el-Ezdî, Abdülkebîr b. Muhammed el-Cezerî, Muhammed b. Müferric el-Meâfirî, Ebû Abdullah Muhammed b. Horasan es-Sikilî, Ebû Hafs Ömer b. Muhammed el-Hadramî ve Muhammed b. Ali el-Üdfüvî'nin isimleri sayılabilir. Nehhâs'ın, 5 Zilhicce 338'de (26 Mayıs 950) Nil nehri kıyısında bazı şairlerin vezinlerini tahlil ederken Nil'in suyunun çekilmesi ve fiyatların yükselmesi için büyü yaptığını sanan bir kişi tarafından nehre itildiği ve boğularak öldüğü kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *Kitâbü'n-Nâsih ve'l-mensûh* (*Kitâbü'n-Nâsih ve'l-mensûh fi'l-Şur'ânî'l-Kerîm, en-Nâsih ve'l-mensûh fi Kitâbillâhi 'azze ve celle ve'htilâfi'l-'ulemâ'i fi zâlik*). Eserin mukaddimesinde nesih konusunda bilgi verildikten sonra sırasıyla Kur'an'daki sûreler ele alınmış ve ilgili rivayetlerle beraber sûrelerdeki nâsih ve mensuh âyetler gösterilmiştir. Kitabın çeşitli baskıları yapılmıştır (sonunda İbn Huzeyme el-Fârisî'nin *Kitâbü'l-Mucez (?) fi'n-nâsih ve'l-mensûh* adlı eseriyle birlikte Kahire 1323, 1938; nşr. Muhammed Abdüsselâm Muhammed, I-III, Küveyt 1408/1988; nşr. Süleyman b. İbrâhim b. Abdullah el-Lâhim, Beyrut 1412/1991; nşr. Şa'bân Muhammed İsmâil, Kahire 1986). 2. *İ'râbü'l-Kur'an. Keşfü'z-zunûn'da* (I, 460) *Tefsîrû'l-Kur'an* adıyla geçen eserde âyetlerin kelime ve cümle yapısı, açıklanması ve kiraat farklılıkları üzerinde durulmuş, ayrıca nüzül sebeplerine, nâsih ve mensuha temas edilmiştir (Kahire 1974; nşr. Züheyri Gâzî Zâhid, I-III, Bağdat 1977-1980; I-V, Beyrut 1985). Abdurrahman Büyükkörükçü *Ebu Ca'fer en-Nahhâs ve İ'râbü'l-Kur'an'ı* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1992, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 3. *Me'âni'l-Kur'an*. İbn Hallikân'ın *Tefsîrû'l-Kur'an* ismiyle zikrettiği eserde Kur'an'ın garîb lafızları, âyetlerin kelime ve cümle yapıları, mânaları, kiraat farklılıkları, kısaca nâsih ve mensuh âyetlerle ahkâm âyetleri ele alınmış, bu konularla ilgili rivayet ve görüşler tartışılmış, bunlar arasında tercihler yapılmış, şairlerle istiş-

hadda bulunulmuştur (I-II, nşr. Muhammed Ali en-Neccâr – Ahmed Yûsuf Necâtî, Mısır 1966; III, nşr. Abdülfettâh Şelebî, Mısır 1973; nşr. Muhammed Ali es-Sâbûnî, I-VI, Mekke 1408-1410/1988-1990). Fikri Güney *Ebû Ca'fer en-Nehhâs ve Me'âni'l-Kur'an'ı* adıyla bir yüksek lisans çalışması yapmıştır (1994, UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 4. *Kitâbü'l-Ka'f ve'l-i'tinâf* (*Kitâbü'l-Vakf ve'l-ibtidâ'*) (nşr. Ahmed Hattâb Ömer, Bağdat 1398/1978). 5. *Şinâ'atü'l-küttâb* (*Edebü'l-küttâb, Edebü'l-kâtib*) (nşr. Bedr Ahmed Dayf, İskenderiye 1987; Beyrut 1410/1990). Fuat Sezgin *Kitâbü 'Umdeti'l-küttâb* adıyla tıpkıbasımını gerçekleştirmiştir (Frankfurt 1420/1999). 6. *Şerhu ebyâti Sibeveyhi* (nşr. Ahmed Hattâb Ömer, Halep 1974; nşr. Züheyri Gâzî Zâhid, Necef 1974; nşr. Vehbe Mütevellî Ömer Sâlime, Kahire 1985; Beyrut 1986). 7. *Şerhu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrâti'l-mevsûmeti bi'l-Mu'allakât* (nşr. Ahmed Hattâb Ömer, I-II, Bağdat 1973). Fuat Sezgin, *Tefsîrû'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-mu'allakât* adıyla iki cilt halinde tıpkıbasımını yapmıştır (Frankfurt 1985). 8. *Kitâbü't-Tüffâha fi'n-nahv* (nşr. Korkîs Avvâd, Bağdat 1965; nşr. Mâhir Abdülganî Kerîm, Kahire 1991). 9. *Risâle fi'l-lâmât* (nşr. Tâhâ Muhsin, *el-Meurid*, I/1-2 [Bağdat 1971], s. 143-150). Nehhâs'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *Kitâbü Esmâ'i'l-hüsnâ, Şerhu'l-Hamâse, Tabakâtü's-şu'arâ', el-Kâfi, el-Mukni' fi'htilâfi'l-Başriyyin ve'l-Küfiyyin, Nâsihu'l-hadis ve mensûhu, Şerhu'l-Mufaqqaliyyât*.

BİBLİYOGRAFYA :

Nehhâs, *Şerhu ebyâti Sibeveyhi* (nşr. Ahmed Hattâb), Halep 1394/1974, neşredenin girişi; a.mlf., *en-Nâsih ve'l-mensûh* (nşr. Muhammed Abdüsselâm Muhammed), Küveyt 1408/1988, neşredenin girişi, s. 15-34; a.mlf., a.e. (nşr. Süleyman b. İbrâhim b. Abdullah el-Lâhim), Beyrut 1412/1991, neşredenin girişi, I, 34-96; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-nahvüviyyine'l-lugaviyyin* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1984, s. 220-221; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, IV, 224-230; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, I, 101-104; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 99-100; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 401-402; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 175-176; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, I, 67-70; *Keşfü'z-zunûn*, I, 48, 123, 426, 460; II, 1106, 1327, 1379, 1391, 1433, 1460, 1470, 1730, 1740, 1788, 1809, 1920, 1921; Brockelmann, *GAL*, I, 138; *Suppl.*, I, 35, 201; Ahmed Nasîf el-Cenâbî, "İ'râbü'l-Kur'an li'n-Nehhâs", *el-Meurid*, VI/1, Bağdat 1397/1977, s. 15-38; Ahmed Muhtâr Ömer, "İ'râbü'l-Kur'an li-Ebî Ca'fer en-Nehhâs", *Mecelletü'l-bahşi'l-ilmî ve't-türâşi'l-İslâmî*, I, Mekke 1398, s. 79-99.

MUHAMMED EROĞLU

NEHHAS PAŞA

(النحّاس باشا)

Mustafâ b. Muhammed en-Nehhâs
(1879-1965)

Mısırlı devlet adamı.

Günümüzde Garbiye vilâyetine bağlı Semennûd şehrinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kahire'de tamamladı. 1900'de Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1919 yılına kadar avukat ve hâkim olarak çalıştı. 1918'de Sa'd Zağlûl yönetimindeki Vefd Partisi'ne girdi. Mısır'ın İngiltere'den bağımsızlığını kazanması yolunda verdiği mücadeleden dolayı 1921-1923 yıllarında Sa'd Zağlûl ile birlikte Hint Okyanusu'ndaki Seyşeller (Seychelles) adalarına sürgün edildi. Krallık dönemi anayasasının belirlendiği 1923'te Mısır'a döndü ve aynı yıl yapılan seçimlerde milletvekili olarak parlamento'ya girdi. 1924'te ilk Vefd Partisi hükümetinde ulaştırma bakanı oldu. 1926 seçimlerinde yine milletvekili seçildi ve İngiltere'nin hükümette görev almasına izin vermemesi sebebiyle önce meclis başkan yardımcısı, sonra da başkanı oldu.

Sa'd Zağlûl'ün ölümünün ardından Vefd Partisi başkanlığına seçildi (Ağustos 1927). Beş defa başbakanlık yaptı (1928, 1930, 1936-1937, 1942-1944 ve 1950-1952). Siyasî mücadelesinin en önde gelen amaçlarından biri Mısır'ın İngiltere'den tam bağımsızlığını kazanmasıydı. 1936-1937 yıllarındaki başbakanlığı döneminde bu doğrultuda önemli mesafe aldı. Londra'da imzalanan ve 1882'de başlayan İngiliz işgalini resmen sona erdiren 26 Ağustos 1936 tarihli İngiltere-Mısır Antlaşması Mısır'ın tam bağımsızlığına giden yolda dönüm noktalarından biri oldu. Yirmi yıl süreli bu antlaşmaya göre İngiltere ile Mısır karşılıklı olarak büyükelçilikler açacaklar. İngiltere Mısır'ın Milletler Topluluğu'na üyeliğini destekleyecek, üçüncü tarafa karşı ortak politika izleyecekler ve barış zamanlarında Mısır'daki İngiliz asker sayısı kara birliklerinde 10.000, hava birliklerinde 400'ü aşmayacaktı. Nitekim Mısır Mayıs 1937'de Milletler Topluluğu'na alındı. Üçüncü Nehhas hükümetinin diğer önemli bir başarısı da aynı yıl içinde imzalanan Montreux Konvansiyonu ile kapitülasyonların kaldırılmasını ve 1876'dan beri faaliyette bulunan karma mahkemelerin on iki yıl içerisinde kapatılmasının karar altına alınmasını sağlamasıdır. Ancak Nehhas Paşa içeride aynı başarıyı gösteremedi. İç siyasetteki çekişmelerin sokağa sıçraması ve